

теми. Воно встановлює принципи організації і діяльності органів виконавчої влади, визначає їх місце в системі державного апарату, їх взаємовідносини з органами державної влади.

На базі основ, даних конституційним правом, адміністративне право визначає організацію апарату державного управління, принципи побудови всіх його ланок, форми і методи здійснення органами виконавчої влади конкретних завдань української держави, діяльність органів виконавчої влади у всіх галузях народногосподарського, соціально-культурного і адміністративно-політичного будівництва [4, с. 31].

Список літератури: 1. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. М., 2004. 2. Локк Д. Избранные философские произведения в 2-х т. Т. 2. М., 1960. 3. Пахомов І.М., Радянське адміністративне право. Підручник. Львів, 1962. 4. Энциклопедический словарь. 7 изд., Т-во Бр. Гранат и К. Т. 33. М., 1913.

Надійшла до редколегії 06.09.04

В.О. Міронова

УНІВЕРСАЛЬНИЙ (КОСМОПОЛІТИЧНИЙ) ПРИНЦИП ЧИННОСТІ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Універсальний (космополітичний) принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі виходить з міжнародно-правових обов'язань України у сфері боротьби із злочинністю [1, с.61]. Він полягає в тому, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно на території України, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК у випадках, передбачених міжнародними договорами. Так, згідно зі ст.8 КК іноземці та особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбаченні цим Кодексом особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Сутність цього принципу полягає у спільності інтересів кількох держав у боротьбі зі злочинами, вчинення яких на території однієї держави здатне заподіяти шкоди інтересам інших держав.

Зараз універсальний (космополітичний) принцип здійснення юрисдикції базується на основі міжнародної кримінальної юрисдикції стосовно фізичних осіб, що вчиняють міжнародні злочини, у тому числі порушення законів та звичаїв війни.

Попередження міжнародної злочинності є невід'ємною частиною збереження миру міжнародного правопорядку і безпеки людства. Тому дослідження основних правових норм міжнародної кримінальної юрисдикції і їх ефективне використання має теоретичне і практичне значення в системі національного законодавства.

У цьому зв'язку Ш. Феллер відзначає, що «існування концепції «міжнародних злочинів», тобто деліктів, що посягають на основні цінності всього

міжнародного співтовариства, викликало появу принципу універсальності, відповідно до якого будь-яка держава, будучи членом цього співтовариства, має право виступати проти цих правопорушень, де б вони не відбувалися» [2, с.41, 43]. Думка бельгійського професора Ж. Дотрикура з цього приводу зводиться до того, що міжнародна кримінальна юрисдикція є відповіддю на головну проблему наших днів – боротьбу за загальний мир [3, с.653–654].

Особи, що вчинили міжнародний злочин, підлягають покаранню незалежно від місця здійснення цього злочину. При цьому всі держави повинні вживати необхідних заходів для арешту і висилки осіб, відповідальних за міжнародні злочини, у ті країни, де вони вчинили злочин, для суду і покарання відповідно до законів цих країн. Зокрема, це підтверджується в прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1973 р. Принципах міжнародного співробітництва у відношенні виявлення, арешту, видачі і покарання осіб, винних у військових злочинах і злочинах проти людства: «Особи, у відношенні яких є докази про здійснення ними військових злочинів і злочинів проти людства, підлягають притягненню до судової відповідальності і, у випадку визнання їх винними, покаранню, як загальне правило, у країнах, де вони вчинили ці злочини. Відповідно до цього держави здійснюють співробітництво з питань видачі таких осіб» (Принцип 5).

Універсальна система кримінального переслідування зобов'язує державу, що не притягла до кримінальної відповідальності перед своїм судом особу, обвинувачувану в здійсненні військового злочину, видати її іншій стороні для здійснення судочинства з дотриманням усіх гарантій, передбачених для даного судового процесу, встановлюється і нормами міжнародного гуманітарного права, застосованого в період збройних конфліктів. Правило «або видай, або суди» гарантує універсальність системи кримінального переслідування у відношенні військових злочинців і сприяє здійсненню принципу невідворотності покарання за скоєне діяння.

Таким чином, можна зазначити, що принцип універсальної юрисдикції юридично закріплює інший, не менш важливий принцип кримінального переслідування – невідворотності покарання за скоєне діяння. Вперше зафіксований у Московській декларації від 30 жовтня 1943 р., Лондонській угоді від 6 серпня 1945 р. і в деяких інших не менш важливих документах держав антигітлерівської коаліції, цей принцип пізніше більш повно формулюється Комісією міжнародного права в першому Нюрнберзькому принципі: «Будь-яка особа, що вчинила яку-небудь дію, визнану, відповідно до міжнародного права, злочином, несе за нього відповідальність і підлягає покаранню».

Для надання імперативного характеру принципу невідворотності покарання в 1968 р. приймається також Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства, що встановлює норму про незастосування строку давності, незалежно від часу вчинення, до військових злочинів, як вони визначаються в Статуті Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу і підтверджуються резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 3(І) від 13 лютого 1946 р. і 95 (І) від 11 грудня 1946 р., також перераховані в Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 р.; злочинам проти людства, незалежно від того, були вони вчинені

під час війни чи в мирний час, як вони визначаються в Статуті Нюрнберзького військового трибуналу і підтверджуються в резолюціях 3(І) від 13 лютого 1946 р. і 95 (І) від 11 грудня 1946 р. Генеральної Асамблеї ООН. Вигнання в результаті збройного нападу чи окупації і нелюдські дії, що є наслідком політики апартеїду, а також злочин геноциду, обумовлений у Конвенції 1948 року про попередження злочину геноциду і покарання за нього, навіть якщо ці дії не являють собою порушення внутрішнього законодавства тієї країни, у якій вони були вчинені (ст. 1) [4,с.81].

Іншою немаловажною особливістю злочинів проти миру і безпеки людства є те, що принцип універсальності у відношенні цих злочинів має на увазі невідворотність покарання за їх вчинення і притягнення винних індивідів до відповідальності перед спеціально створеними для цих цілей міжнародними юрисдикційними органами. У даному випадку принцип універсальності має на увазі міжнародну кримінальну юрисдикцію, яка здійснюється не національними кримінальними судами, а саме міжнародними кримінальними судами.

Першим прецедентом в історії юриспруденції, коли за міжнародні злочини відповідальність була реалізована на міжнародних кримінальних процесах, були Нюрнберзький і Токійський процеси над головними військовими злочинцями. Особливо варто виділити саме Нюрнберзький процес, тому що саме Статут Нюрнберзького військового трибуналу уперше визначив повний склад злочинів проти миру і людства, і військових злочинів. Аналогічне формулювання складів таких злочинів було застосовано й у Статуті Токійського трибуналу.

Нюрнберзький трибунал поширив міжнародну кримінальну юрисдикцію у відношенні злочинів проти миру, військових злочинів і злочинів проти людяності.

Статут Нюрнберзького трибуналу однозначно затвердив принцип, відповідно до якого «той факт, що підсудний діяв за розпорядженням уряду чи наказу начальника, не звільняє його від відповідальності, але може розглядатися як доказ для пом'якшення покарання, якщо трибунал визнає, що цього вимагають інтереси правосуддя» [5, с.30].

Надалі даний принцип був підтверджений Комісією міжнародного права ООН у Нюрнберзьких принципах з одним лише винятком, що безпосередньо в Принципі IV даного документа вже не згадується можливість розгляду наказу як пом'якшуючої обставини: «Та обставина, що яка-небудь особа діяла при виконанні наказу свого уряду чи начальника, не звільняє цю особу від відповідальності по міжнародному праву, якщо свідомий вибір був фактично для неї можливий» [4, с.112–116].

Підтвержені на Нюрнберзькому процесі принципи міжнародного права були сформульовані й одержали свій подальший розвиток і остаточне визнання в підготовленому Комісією міжнародного права ООН документі – «Принципах міжнародного права, визнаних статуту Нюрнберзького трибуналу і таких, що знайшли вираження в рішеннях цього трибуналу». Відповідно до них будь-яка особа, що вчинила яку-небудь дію, визнану, відповідно до міжнародного права, злочином, несе за нього відповідаль-

ність і підлягає покаранню; не звільняє від відповідальності по міжнародному праву та обставина, що внутрішнє право не встановлює за таку дію покарання. Тим самим підтверджується принцип міжнародної кримінальної юрисдикції, що має екстериторіальний характер.

З усього вищевикладеного очевидний є той факт, що уся перевага віддається саме міжнародній кримінальній юрисдикції у відношенні розглянутих злочинів, що належить спеціально створюваним міжнародним юрисдикційним органам.

Підводячи підсумок вищевикладеному, варто зазначити, що незважаючи на те, що за останні півстоліття світовим співтовариством були створені різні інтернаціональні і регіональні системи захисту прав людини, мільйони людей усе ще продовжують ставати жертвами геноциду, військових злочинів і злочинів проти людства. Лише деякі з тих, хто винний у подібних злочинах, постають перед судом у своїх власних країнах, тому більшість злочинів скоюються у впевненості, що судове переслідування за них вкрай малоймовірно. У цьому зв'язку саме Міжнародний кримінальний суд здатний бути стримуючим фактором для тих, хто планує зробити тяжкі злочини проти міжнародних законів, підштовхувати національні органи юстиції, відповідальні за це в першу чергу, притягувати до суду винних; надавати можливість жертвам насильства і їх родинам домогатися справедливості і почати процес врегулювання; зробити значний крок до подолання безкарності.

Міжнародна кримінальна юрисдикція не буде перешкоджати юрисдикції національних судів у відношенні злочинів проти миру і безпеки людства. При цьому, відповідно до принципу «доповнення», Міжнародний кримінальний суд буде діяти лише в тих випадках, коли національне правосуддя не може або не хоче боротися з такими злочинами.

Для цілей остаточного визнання і реалізації міжнародної кримінальної юрисдикції у відношенні злочинів проти миру і безпеки людства, створення міцної правової бази для ефективного функціонування Міжнародного кримінального суду, удосконалення національного законодавства і національної політики України у сфері боротьби з такими злочинами, істотно важливим представляється скоріше прийняття Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства.

Список літератури: 1. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів юридю спец. вищ. Закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К.–Х., 2001. 2. Feller S. Jurisdiction over Offenses with a Foreign Element. A Treatise on International Criminal Law, vol. V. 3. Dautricourt J. The International Criminal Court. A Treatise on International Criminal Law, vol. 1. 4. Международное уголовное право в документах. М., 1999. Т. 1. 5. Ответственность за военные преступления и преступления против человечества. Сборник документов. М., 1969.

Надійшла до редколегії 04.12.03